

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์นั้น ต้องทำความเข้าใจการปฏิสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์สังคมที่มีความซับซ้อน หลากหลายและเชื่อมโยงกันในหลายมิติ ดังนั้นการพยายามทำความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วิธีการที่บุคคลได้ให้ความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเพื่อเชื่อมโยงถึงการอธิบายเกี่ยวกับวิธีคิดและการกระทำของบุคคล ย่อมทำให้สามารถเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่ศึกษาได้อย่างลึกซึ้งและสมบูรณ์ขึ้น

การศึกษาเรื่อง "ชีวิตของแรงงานเด็กในชุมชนประมงชายฝั่งปัตตานี" เป็นความพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการใช้แรงงานเด็ก ชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของแรงงานเด็ก ตลอดจนพฤติกรรมการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจถึงกระบวนการที่บุคคลให้ความหมาย (meaning) ต่อสิ่งนั้น ทั้งนี้เพราะความเข้าใจต่อการใช้ความหมายของคนนั้น ทำให้สามารถอธิบายถึงความคิดและพฤติกรรมของคนเหล่านี้ได้จากจุดยืนหรือมุมมองของผู้กระทำเอง ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งว่าปรากฏการณ์ทางสังคมที่ศึกษานั้นเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างไร และต้องเข้าใจถึงบริบทต่าง ๆ ตลอดจนการสำรวจความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม ด้วยเหตุนี้การศึกษาชีวิตของแรงงานเด็กในชุมชนประมงชายฝั่งปัตตานีจึงเลือกใช้การศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กัน เพื่อมุ่งเก็บข้อมูลอันหลากหลายและเชื่อมโยงกันหลายมิติเพื่อสะท้อนปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ถูกต้องและลึกซึ้ง โดยมีวิธีการดังนี้

พื้นที่หรือสนาม (Field)

การเลือกสนามหรือพื้นที่ศึกษาเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เนื่องจากพื้นที่ที่ทำการศึกษาคือแหล่งข้อมูลของปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาเพื่อหาคำอธิบาย ดังนั้นการเลือกพื้นที่จึงได้กระทำอย่างรอบคอบ โดยคำนึงความสอดคล้องของปรากฏการณ์อันเป็นปัญหาการวิจัยหลักรวมทั้งประเด็นกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยมีหลักเกณฑ์กว้าง ๆ ก็คือ เป็นชุมชนประมงชายฝั่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองซึ่งเป็นแหล่งงานมากนัก เป็นชุมชนชนบทที่ยังมีสภาพสังคมแบบดั้งเดิมพอสมควร มีแรงงานรับจ้างที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน และที่สำคัญคือ มีแรงงานเด็กในหมู่บ้านเพียงพอที่จะเก็บข้อมูล ตลอดจนโอกาสและความเป็นไปได้ในการเข้าถึงข้อมูล

ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกพื้นที่ศึกษาผู้วิจัยได้ลงไปสำรวจพื้นที่จริงและแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้รู้มาเปรียบเทียบกันว่าพื้นที่ใดที่ความเหมาะสมและสอดคล้องที่จะเลือกเป็นพื้นที่ในการศึกษามากที่สุด ซึ่งข้อสรุปขั้นสุดท้ายผู้วิจัยได้เจาะจงเลือกหมู่บ้านบงปลาหมอบ หมู่ที่ 2 ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เนื่องจากพบว่าหมู่บ้านดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีบริบทของชุมชนสอดคล้องกับกรอบแนวคิดมากที่สุด ทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีคุณสมบัติที่สามารถนำไปสู่การเก็บข้อมูลต่าง ๆ เพื่อการอธิบายปรากฏการณ์สังคมตามปัญหาที่กำหนดไว้เป็นอย่างดี

การเข้าสู่พื้นที่สนาม

หลังจากเลือกพื้นที่หรือสนามเพื่อเป็นตัวแทนในการศึกษาของปรากฏการณ์ได้แล้ว ผู้วิจัยได้เดินทางไปสำรวจพื้นที่ก่อนเข้าสนามจริง โดยมีการทดสอบสัมภาษณ์ตามแนวคำถามที่สร้างขึ้นเพื่อทดสอบว่าผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถเข้าใจแนวคำถามได้ตรงตามวัตถุประสงค์ รวมทั้งตอบคำถามอย่างสอดคล้องและครอบคลุมครบถ้วนตามประเด็นที่ต้องการหรือไม่ ซึ่งจะได้นำมาแก้ไขปรับปรุงแนวคำถามให้มีความเหมาะสม และมีประสิทธิภาพก่อนนำไปใช้ในการสัมภาษณ์จริง นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความคุ้นเคยเบื้องต้นกับผู้ให้ข้อมูลหลักอีกด้วย

เครื่องมือในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ในด้านเชิงปริมาณเป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม เป็นการสำรวจแรงงานเด็กและครัวเรือนในชุมชนเป้าหมายในประเด็นต่าง ๆ เช่น ในด้านข้อมูลทั่วไป จำนวนแรงงานเด็กในชุมชน อายุ เพศ รายได้ รายจ่าย ภาวะการทำงาน เป็นต้น ส่วนในด้านเชิงคุณภาพนั้นเป็นการสัมภาษณ์ สังเกตและการปฏิสัมพันธ์ สำหรับการสร้างแนวคำถามการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถามเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์และปัญหาการวิจัย รวมทั้งกรอบแนวคิดในการศึกษาเป็นพื้นฐาน โดยมีการกำหนดประเด็นต่าง ๆ ที่หลากหลาย รวมทั้งเชื่อมโยง ไปถึงการให้ความหมายต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการปรับตัวที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

การสัมภาษณ์นั้นจะเป็นทั้งการสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างในบริบทต่าง ๆ เรื่องชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในชุมชน และสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นที่มีจุดสนใจเฉพาะ เมื่อต้องการทราบเหตุผล ข้อเท็จจริงตลอดจนการขยายความเพื่อให้เกิด

ความชัดเจนมากขึ้น และเพื่อให้โอกาสแก่ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงทัศนคติหรือมุมมองของตนต่อคำถามมากที่สุด ทั้งนี้มีการปฏิสัมพันธ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่ออธิบายให้เข้าใจวัตถุประสงค์ของคำถามบางประเด็นที่ยังมีความคลุมเครือให้มีความชัดเจนขึ้น รวมทั้งการทำหน้าที่สังเกตสีหน้า ท่าทางคำพูด และแววตาของผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วย โดยผู้วิจัยจะพยายามเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลด้วยการสร้างความคุ้นเคยและความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เช่น การสัมภาษณ์ในลักษณะการไปเยี่ยมเยียนถึงบ้าน ในที่ทำงาน และใช้เวลาว่างจากงานพูดคุยกัน รวมทั้งสถานที่พบปะชุมนุมของผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้เกิดความไว้วางใจ และชักจูงให้เห็นถึงผลประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัย เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้สะท้อนทัศนคติ และมุมมองของตนต่อประเด็นที่เป็นปัญหาการวิจัยได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้เพื่อให้การเข้าสู่พื้นที่การศึกษามีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากที่สุดผู้วิจัยได้วางแผนและเตรียมการเก็บข้อมูล โดยทำการศึกษาข้อมูลทางกายภาพ และประวัติชุมชนรวมทั้งสภาพบริบทต่าง ๆ ก่อนเข้าสู่พื้นที่และสัมภาษณ์เก็บข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมายในการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1) ครั้วเรือนในชุมชนประมงชายฝั่งบ้านบางปลาหมอ
- 2) กลุ่มแรงงานเด็ก
- 3) ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลหลัก

ทั้งนี้ ได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้

- 1) ครั้วเรือนในชุมชนประมงชายฝั่งบ้านบางปลาหมอ จำนวน 133 ครั้วเรือน ซึ่งครอบคลุมครั้วเรือนทั้งหมดในชุมชน
- 2) กลุ่มแรงงานเด็ก จำนวน 20 คน ซึ่งได้จากการสำรวจเบื้องต้น
- 3) ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษาในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำท้องถิ่นและกลุ่มองค์กรชุมชน ผู้นำศาสนาตลอดจนผู้อาวุโสในหมู่บ้านเพื่อให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงของชุมชนและบริบททางสังคมเศรษฐกิจ รวมทั้งข้อมูลที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงโต้ตอบอันสะท้อนถึงความรู้สึกร่วมกันของบุคคลดังกล่าวที่มีต่อแรงงานเด็ก โดยกำหนดลักษณะผู้ให้สัมภาษณ์อย่างกว้าง ๆ ตามกรอบแนวคิดที่สร้างขึ้น และใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบสโนว์บอลล์ (Snowball sampling) ทั้งนี้ กำเนิดถึงความหลากหลายของการให้ความหมายตามลักษณะที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างตามบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ อาชีพ เพศ อายุ ฯลฯ ซึ่งบุคคลเหล่านี้สะท้อนออกมาตามมุมมอง

ของคน และนำข้อมูลที่ได้มาเชื่อมโยงกัน สร้างและจัดหมวดหมู่เข้าด้วยกันเพื่อกำหนดผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อต่อไป

ดังนั้นการเลือกผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลหลักจึงเป็นการระบุอย่างกว้าง ๆ ในเบื้องต้นก่อน โดยไม่เจาะจงจะเก็บจากใคร ลักษณะใดหรือต้องการข้อมูลจำนวนเท่าใด ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลรายแรก จะเป็นข้อมูลที่ชี้ให้เห็นถึงผู้ให้สัมภาษณ์รายอื่น ๆ เมื่อได้ข้อมูลเพิ่มเติมจะนำมาวิเคราะห์ ตีความเพื่อสร้างและจัดหมวดหมู่มโนทัศน์เหล่านั้นออกเป็นคุณสมบัติหรือมิติต่าง ๆ แล้วเลือกผู้ให้สัมภาษณ์รายชื่อไป กระบวนการเช่นนี้จะดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งพบว่าข้อมูลที่ได้นั้นเป็นมโนทัศน์ที่เริ่มเป็นแบบแผนที่ซ้ำกันและแน่นอน แม้จะมีข้อมูลเพิ่มเติมอีกก็มิได้แตกต่างออกไป ซึ่งเป็นจุดอิ่มตัวแล้วกระบวนการเก็บข้อมูลจึงยุติลง

การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณจากการสำรวจ จะเป็นในรูปแบบตารางค่าร้อยละ และในส่วนที่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลกับทฤษฎี ในลักษณะที่นำข้อมูลที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก มาแยกส่วนหรือจัดหมวดหมู่ตามคุณสมบัติ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการตีความ (interpretation) แล้วอธิบายด้วยการเชื่อมโยงเข้ากับกรอบคิด โดยคำนึงถึงเงื่อนไขและบริบทที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา ซึ่งสามารถสะท้อนความจริงของชีวิตแรงงานเด็กในหมู่บ้านบางปลาหมอกมากที่สุด ด้วยเหตุนี้กระบวนการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลจึงต้องดำเนินไปควบคู่กับการเก็บข้อมูลพร้อมทั้งมีการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งอื่น